

ЗБОРНИК РАДОВА ПРАВНОГ ФАКУЛТЕТА У НИШУ
XLVI/2005

Проф. др Драган Јовашевић

**ПОЛОЖАЈ МАЛОЛЕТНИКА У КРИВИЧНОМ
ПРАВУ ПРЕМА НОВИМ ЗАКОНСКИМ
РЕШЕЊИМА**

UDK 343.91-053.6:343.1](497.11)

Рецензент: проф. др Војислав Ђурђић

Сажетак

Првог дана 2006. године у Републици Србији је ступило на снагу ново матерijално и извршно кривично законодавство и то: Кривични законик, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетњих лица и Закон о извершењу кривичних санкција. Тиме је први пут после 145 године у нашој републици донет јединствени, систематизовани кодекс кривично-правних одредби односно после три деценије подељене законодавне надлежности у овој области између федерације, република и покрајина. Новим законским решењима на битно другачијој основи је постављен концепт кривичноправне заштите и положаја малолетника.

Наime, у посебном закону - Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетника (Службени гласник Републике Србије број 85/2005 од 6. октобра 2005. године) су јединствено на овим просторима сажете све материјалноправне, процесноправне и извршноправне одредбе које се односе на малолетнике односно на систем кривичних санкција за малолетнике, посебне органе и поступак изрицања односно извершења ових санкција. Управо у овом раду ће стога бити говора о бројним новим и оригиналним решењима везаним за правни положај малолетника у кривичном праву, а која доноси овај закон.

Кључне речи: малолетници, кривично дело, закон, васпитне мере, васпитање и преваспитање, правilan развој, суд.

Проф. др Драган Јовашевић¹

ПОЛОЖАЈ МАЛОЛЕТНИКА У КРИВИЧНОМ ПРАВУ ПРЕМА НОВИМ ЗАКОНСКИМ РЕШЕЊИМА*

Уводна разматрања

У нашем послератном кривичном праву, доношењем Закона о изменама и допунама Кривичног законика ФНРЈ из 1959. године на посебан начин су издвојене одредбе о кажњавању малолетних учинилаца кривичних дела у посебно поглавље. На исти начин и Основни кривични закон² (раније Кривични закон СФРЈ односно односно Кривични закон СР Југославије) је садржао издвојене материјалноправне одредбе о кривичним санкцијама за малолетне учиниоце кривичних дела. Такође су у Законику о кривичном поступку³ предвиђене су посебне одредбе о поступку према малолетницима (чл. 464-504. ЗКП у Републици Србији односно чл. 466-506. ЗКП у Републици Црној Гори). И републички закони о извршењу кривичних санкција (из 1994. у Републици Црној Гори и из 1997. године у Републици Србији) предвиђали су посебне одредбе о извршењу малолетничких кривичних санкција.

Тако је створено малолетничко кривично право које је добило посебан специфичан карактер и обележја. Та је посебност, специфичност у погледу кривичноправног статуса (положаја) малолетника данас посебно дошла до изражaja доношењем новог

¹ Ванредни професор Правног факултета у Нишу.

* Овај рад је настао као резултат истраживања на пројекту "Приступ правосуђу - инструменти за имплементацију европских стандарда у правни систем Републике Србије број 149043 д који финансира Министарство науке и заштите животне средине Републике Србије.

² Д. Јовашевић, Коментар Кривичног закона СР Југославије, Службени гласник, Београд, 2002. године, стр. 241-263.

³ Д. Јовашевић, Законик о кривичном поступку, Службени лист, Београд, 2004. године; Законик о кривичном поступку у примени у Републици Србији Службени лист СРЈ број: 70/2001 и 68/2002 и Службени гласник Републике Србије број 58/2004 и 85/2005) и Законик о кривичном поступку у примени у Републици Црној Гори, Службени лист Републике Црне Горе број 71/2003.

јединственог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетњих лица (Службени гласник Републике Србије број 85/2005 од 6. октобра 2005. године)⁴.

Из свега наведеног произилази да малолетничко кривично право карактеришу следећа обележја⁵:

- 1) У принципу је искључена кривица, раније кривична одговорност малолетних учиниоца кривичних дела.
- 2) Међу кривичним санкцијама према малолетним учиниоцима кривичних дела примат има примена вaspитних мера над казном која представља изузетак изражен у примени малолетничког затвора. Малолетничким затвором може се казнити само старији малолетник ако је извршио кривично дело за које је предвиђена казна затвора преко пет година, ако због високог степена кривице (виности) као и природе и тежине кривичног дела не би било оправдано изрећи вaspитну меру. Но, сада закон превиђа и могућност изрицања посебних мера – вaspитних налога (препорука) уместо кривичних санкција према малолетним учиниоцима кривичних дела.
- 3) У кривичном поступку према малолетницима органи гоњења - јавни тужилац за малолетнике и судија за малолетнике имају широка овлашћења у погледу покретања, тока или окончања. Та се овлашћења састоје у дискремационом праву да одустану од гоњења без обзира на тежину дела, ако сматрају да би то било корисно са становишта вaspитања и преваспитања малолетног деликвента. Принцип корисности је примарнији од принципа правичности. Овлашћења суда састоје се не само у широкој скали избора средстава и мера него и у могућности да већ изречене мере замени другом погоднијом мером, ако то захтева конкретна ситуација.
- 4) У нашем правном систему постоје посебни органи правосуђа за борбу против малолетничког криминалиста: посебна одељења за малолетничку деликвенцију у органима унутрашњих послова и посебна малолетничка већа тј. малолетнички суд који руководи целокупним кривичним поступком против малолетног деликвента. Малолетнички суд је састављен од судија - поротника који имају способности и личне квалитете којима могу вaspитно да утичу на малолетног деликвента, а у поступку посебну улогу имају и органи социјалне заштите⁶.

⁴ Виш: Д. Јовашевић, Закон о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетњих лица са коментаром, Службени лист, Београд, 2005. године.

⁵ Види: Ф. Хирјан, М. Сингер, Малолетници у кривичном праву, Загреб, 2001. године.

⁶ Види: А. Џарић, Проблеми малолетничког судства, Сплит, 1971. године; О. Переић, Кривично правни положај малолетника, Београд, 1975. године; О. Переић, Коментар кривично правних прописа о малолетницима, Београд, 1995. године.

Врсте и карактер кривичних санкција за малолетнике

Малолетници у смислу чл. 3. овог закона су лица од навршене четрнаесте до навршене осамнаесте године. Лица која нису навршила четрнаест година нису у кривичноправном смислу малолетници већ деца. Деца нису активни субјекти у кривичном праву, те у случају извршења кривичног дела према њима се не могу применити кривичне санкције, већ мере социјалног карактера које предузимају центри за социјални рад⁷.

Малолетници се деле према узрасту на млађе и старије малолетнике. Млађи малолетници су лица узраста од четрнаест до шеснаест година, док су старији малолетници лица која су навршила шеснаест или нису навршила осамнаест година⁸:

Данаšње кривично право у Републици Србији (садржано у Кривичном законику⁹ као и Закону о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправној заштити малолетних лица) предвиђа три врсте кривичних санкција за малолетнике: васпитне мере, малолетнички затвор и мере безбедности (осим мере

⁷ У савременом кривичном праву границе малолетства су одређене на различити начин: чл. 31-32. Кривичног законика Бугарске сматра децом лица узраста до 14 година, малолетнике узраста 14-18 година и пунолетна лица преко 18 година (И. Ненов, Наказателно право на Република Булгарска, Обща част, Књига втора, Софија, 1992.); чл. 17. Кривичног законика НР Кине одређује да се кривичан одговорност стиче са навршених 18 година. Лица узраста од 14 до 18 година се блаже кажњавају, али ако таква лица изврше: намерно убиство или намерно нанесу штету другоме или пак изврше силовање, разбојништво, трговину опојним дрогама, паљевину, експлозију или тровање тада подлежу кривичној одговорности. (C. D. pagle, Chinese Criminal Law, Peking, 1998. godine); чл.121: Грчког кривичног законика као децу сматра лица узраста до 12 година, млађе малолетнике 12-17 година, старије малолетнике 17-21 година (N. Lolis, G. Mangakis, The Greek penal code, London, 1973. godine); чл.11. Чешког кривичног законика децу сматра до 15 година, а малолетнике од 16-18 година који су делимично кривично одговорни за извршено кривично дело (Trestny zakon s izmeneniami i dopolneniami v 1973., Praxa, 1974. godine); у чл. 122-8. Француског кривичног законика кривично правна способност се стиче са 13 година, а лица узраста од 13 до 18 година сматрају се малолетницима (P. Poncela, Droit de la peine, Themis, Paris, 2003. godine).

⁸ М. Обретковић, Правни статус малолетних преступника: између правде и социјалне заштите, Зборник Института за криминолошка и социолошка истраживања, Београд, број 1/1993. године, стр.77-92.

⁹ Више: Д. Јовашевић, Кривични законик Републике Србије са коментаром, Службени лист, Београд, 2005. године.

забране вршења позива, делатности и дужности). Васпитне мере се изричу млађим и старијим малолетницима, док се малолетнички затвор може изрећи само старијим малолетницима. То значи да су васпитне мере основне кривично-правне мере за сузбијање малолетничког криминалитета. Такође се према малолетницима могу применити и мере безбедности под законом предвиђеним условима.

И васпитне мере и малолетнички затвор су по карактеру принудне мере јер њихова примена не зависи од воље малолетног извршиоца дела тако да садрже у себи и елементе репресије. Међутим, код њих тај репресивни елеменат није заступљен у већој мери. Сврха васпитних мера и малолетничког затвора (чл. 10.) јесте да се надзором, пружањем заштите и помоћи као и обезбеђивањем општег и стручног оспособљавања утиче на развој и јачање личне одговорности малолетника, на његово васпитање и правилан развој његове личности како би се обезбедило поновно укључивање малолетника у друштвену заједницу. Поред тога, сврха малолетничког затвора је и вршење појачаног утицаја на малолетног учиниоца да у будуће не врши кривична дела, као и на друге малолетнике да не врше кривична дела.

Васпитни налози

Први новоуведени институт маолетничког кривичног права у Републици Србији свакако представљају васпитни налози (препоруке или упутства)¹⁰. Наиме, према малолетном учиниоцу кривичног дела за које је прописана новчана казна или казна затвора до пет година може се применити један или више васпитних налога. Сврха је ових налога да се не покреће кривични поступак према малолетнику или да се обустави већ покренути поступак односно да се применом оваквог васпитног налога утиче на правилан развој малолетника као и на јачање његове личне одговорности како у будуће не би наставио са вршењем кривичних дела.

Васпитне налоге изричу јавни тужилац за малолетнике или судија за малолетнике под следећим условима : 1) да је малолетник признао извршење кривичног дела и 2) да постоји одређени однос малолетника према кривичном делу али и оштећеном лицу. При избору васпитног налога надлежни орган нарочито узима у обзир у целини интерес малолетника и оштећеног лица водећи рачуна да се

¹⁰ Овакве васпитне препоруке познају и неки инострани кривични закони донети у последње време као нпр. кривично законодавство у Босни и Херцеговини. Више: Б. Петровић, Д. Јовашевић, Кривично право Босне и Херцеговине, Опћи дио, Правни факултет, Сарајево, 2005. године, стр. 287-292.

применом једног или више васпитних налога не омете процес редовног школовања или запослења малолетника. Овако одређени налог може да траје најдуже шест месеци при чему се избор, замена и примена односно надзор у примени васпитног налога од стране надлежног органа врши у сарадњи са родитељима, усвојиоцима или стзараоцем малолетника и надлежним органом старатељства.

Постоји више врста васпитних налога (чл.7.) . То су:

- 1) поравнање са оштећеним како би се накнадом штете, извиђењем, радом или на неки други начин отклониле у целини или делимично штетне последице извршеног кривичног дела,
- 2) редовно похађање школе или редовни одлазак на посао,
- 3) укључивање без накнаде у рад хуманитарних организација или послова социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- 4) подвргавање одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога и
- 5) укључивање у појединачни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту.

Васпитне мере

Васпитне мере су законом одређене мере којима се остварује заштита друштва од криминалитета путем васпитања и преваспитања малолетника, које изриче суд према малолетном учиниоцу због учињеног кривичног дела, а које се састоји у ограничавању њихових слобода и права¹¹ . Ове мере представљају посебну врсту кривичних санкција које се могу применити само према малолетном лицу које је извршило кривично дело. Али њихова примена не зависи од постојања кривичне одговорности (кривице) малолетника у чemu су сличне мерама безбедности. Но, док се мере безбедности примењују према неурачуњливим и урачуњливим учиниоцима кривичног дела без обзира на њихов узраст, док се васпитне мере изричу само према малолетним извршиоцима дела.

¹¹ Васпитне мере као специфичне кривичне санкције за малолетне учиниоце кривичних дела са идентичним карактеристикама, врстама и условима за њихово изрицање познају и бројни савремени кривични закони: чл. 74-81- Кривичног законика Републике Словеније, чл. 90-91. Кривичног законика Руске Федерације, чл. 11. Кривичног законика Републике Украјине и чл. 74-83. Кривичног законика Републике Македоније.

Закон предвиђа девет врста васпитних мера:

- 1) мере упозорења и усмешавања: судски укор и посебне обавезе,
- 2) мере појачаног надзора: од стране родитеља, усвојиоца или стараоца, у другој породици, од стране органа старатељства и уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитање и образовање малолетника,
- 3) заводске мере: упућивање у васпитну установу, у васпитно-поправни дом и у посебну установу за лечење и оспособљавање.

Законодавац овлашћује суд да изрекне меру за коју сматра да је у конкретном случају најбоља за васпитање малолетног учиниоца дела. Која ће мера бити изречена зависи од личности малолетног учиниоца дела и од оцене суда којом се мером најбоље може остварити васпитање, преваспитање и правилан развитак малолетника. Код оцене коју ће меру применити, суд је дужан да узме у обзир више околности као што су : узраст и зрелост малолетника, друга својства његове личности и степен поремећаја у друштвеном понашању, тежину дела и побуде из којих је дело учињено, средину и прилике у којима је живео, понашање после учињеног кривичног дела, а посебно да ли је спечио или покушао да спречи наступање штетне последице, као и да ли је накнадио или покушао да накнади причињену штету, да ли је према малолетнику раније била изречена кривична или прекршајна санкција као и све друге околности које могу бити од утицаја за изрицање оне мере којом ће се најбоље постићи сврха васпитне мере¹².

Мере упозорења и усмешавања

Мере упозорења и усмешавања (раније су ове мере називане дисциплинске мере) се изричу малолетницима када је потребно и доволно таквим мерама утицати на личност малолетника и његово понашање, дакле, у слујевима када према њима није потребно применљивати трајније мере васпитања и који су извршили кривично дело из лакомислености и непромишљености, а не због васпитне запуштености. Закон у чл. 13. и 14. познаје две врсте ових мера: 1) судски укор и 2) посебне обавезе.

¹² И други инострани кривични закони одређују правила за избор васпитних мера према малолетним учиниоцима кривичног дела. Тако у чл. 85. Швајцарски кривични законик обавезује суд да узме у обзир: понашање и васпитање малолетника као и социјални миље у коме је он одрастао при чему прибавља и професионално мишљење о менталном и физичком степену развијености малолетника (Н. Ф. Кузнецова, А. В. Серебренкова, Уголовниј кодекс Швеџарии, Зерцало, Москва, 2000. године).

- 1) Судски укор је најблажа власпитна мера која се састоји у прекору који суд у име друштва упућује малолетном учиниоцу дела због извршења дела. Суд ће изрећи ову меру ако се из односа малолетника према учињеном кривичном делу и његове испољене спремности да будуће не врши кривична дела, може закључити да је довољно да се такав малолетник само прекори за извршено дело и опомене на могуће последице. Код изрицања ове мере суд је дужан да малолетнику укаже на штетност и неприхватљивост његовог поступка и да му предочи да ће у случају поновног извршења дела доћи до примене теже кривичне санкције.
- 2) Једну или више посебних обавеза у трајању до једне године суд може изрећи малолетном учиниоцу кривичног дела под условом да оцени да је одговарајућим захтевима или забранама потребно утицати на малолетника и његово понашање.

У чл. 14. закон предвиђа више посебних обавеза:

- 1) да се извини оштећеном,
- 2) да у оквиру сопствених могућности накнади штету коју је проузроковао кривичним делом,
- 3) да редовно похађа школу или не изостаје са послас,
- 4) да се оспособљава за занимање које одговара његовим способностима и склоностима,
- 5) да се без накнаде укључи у рад хуманитарних организација или послове социјалног, локалног или еколошког садржаја,
- 6) да се укључи у одређене спортске активности,
- 7) да се подвргне одговарајућем испитивању и одвикавању од зависности изазване употребом алкохолних пића или опојних дрога,
- 8) да се укључи у поједначни или групни третман у одговарајућој здравственој установи или саветовалишту и да поступа по програмима рада који су за њега сачињени у тим установама,
- 9) да похађа курсеве за стручно оспособљавање или да се припреми и полаже испите којима се проверава одређено знање,
- 10) да не може да напусти место пребивалишта или боравишта без сагласности суда и посебног одобрења органа старатељства .

Мере појачаног надзора

Мере појачаног надзора суд изриче малолетнику када се за његово власпитање и развој требају предузети трајније мере уз одговарајући стручни надзор и помоћ, а при томе није потребно малолетнико потпуно издвајање из дотадашње средине.

Те мере јесу: 1) појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца, 2) појачани надзор у другој породици, 3) појачани надзор органа старатељства и 4) нова мера - појачани надзор уз дневни боравак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника.

- 1) Појачани надзор од стране родитеља, усвојиоца или стараоца суд изриче ако су родитељи, усвојилац односно старавац пропустили да врше надзор над малолетником, а у могућности су да овакав надзор врше и то се од њих може са основом очекивати. Код изрицања ове мере родитељима, усвојиоцима или стараоцима се дају потребна упутства и налажу одређене дужности у погледу предузимања појединих мера васпитања, односно за отклањање штетних утицаја на њега. Поред тога суд може наложити органу старатељства да проверава извршење ове мере и да пружа помоћ родитељима, односно стараоцу. Ова мера може да траје од шест месеци до две године.
- 2) Појачани надзор у другој породици се изриче ако родитељи, усвојиоци односно старавици малолетника нису у могућности да над њим врше надзор или ако се од њих то не може са основом очекивати, па се малолетник предаје другој породици која је вольна да га прими и која има могућности да над њим врши појачани надзор. За остварење ове мере потребно је да постоји породица која је вольна да прими малолетника и да се стара о његовом васпитању и која је у стању да утиче на његово понашање. Ако је малолетник предат другој породици суд налаже органу старатељства да врши надзор над њеним извршењем, указује потребну помоћ породици и о томе обавештава суд. Ова мера може трајати најмање шест месеци до две године али се може обуставити и пре истека рока ако родитељи, усвојилац или старавац стекну могућност да над малолетником врше надзор или ако престане потреба за појачаним надзором.
- 3) Појачани надзор органа старатељства се изриче када ни једна од претходних мера не може бити примењена. У случају изрицања ове мере, малолетник остаје да живи код својих родитеља, усвојиоца или стараоца. Орган старатељства је дужан да се брине о школовању малолетника, његовом запослењу и издвајању из дотадашње средине која на њега штетно утиче, те потребном лечењу и сређивању прилика у којима живи. Ове мере извршава одређено службено лице које одржава контакт са малолетником и његовом породицом. О престанку мере суд накнадно одлучује, с тим да њено трајање не може бити краће од шест месеци до две године.

4) Појачан надзор уз дневни бораак у одговарајућој установи за васпитавање и образовање малолетника је новоуведена врста васпитних мера у чл.18. Ову меру суд изриче малолетнику када је уз неку од претходно наведених мера појачаног надзора потребно ангажовање стручних лица у посебној установи која се бави васпитавањем или образовањем малолетника. И ова мера може да траје од шест месеци до две године при чему за време њеног трајања малолетник остаје кдо својих родитеља или других лица која се о њему старају, а у току дана проводи одређено време у установи за васпитавање и образовање под условом да се на овај начин не омета његово школовање или запослење.

У циљу што успешније примене изречене васпитне мере појачаног надзора, суд може приликом њеног изрицања одредити један или више посебних налога предвиђених у чл. 14. овог закона.

Заводске мере

До примене заводских мера долази кад суд установи да према малолетнику треба предузећи трајније мере васпитања, лечења или оспособљавања уз његово потпуно одвајање из дотадашње средине ради вршења појачаног утицаја на малолетника. Заводске мере јесу : упућивање у васпитну установу, упућивање у васпитно-поправни дом и упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање¹³. Ове се мере изричу ако последње кривичноправно средство према малолетним учиниоцима кривичних дела.

- 1) Упућивање у васпитну установу (чл. 20.) се изриче када малолетника треба издвојити из дотадашње средине и обезбедити му помоћ и стални надзор од стране стручних лица. Ова мера се извршава у васпитној установи за малолетнике општег типа. Ова мера може трајати од шест месеци до две године. Одређивање трајања се не врши се унапред већ се о томе одлучује накнадно сваких шест месеци у току извршења¹⁴.
- 2) Упућивање у васпитно-поправни дом (чл. 21.) се изриче малолетнику према коме треба поред издвајања из дотадашње средине применити појачане мере надзора

¹³ Време које је малолетник провео у притвору не урачунава се у време изречене заводске мере (решење Врховног суда Србије Кжм. 78/92 од 30.10.1992. године).

¹⁴ У решењу којим суд малолетнику изриче васпитну меру упућивања у васпитну установу не одређује се у којој ће се установи изречена мера и извршавати (решење Врховног суда Србије Кжм.78/92 од 30.10.1992. године).

и посебне стручен програме васпитавања. Васпитно поправни домови су посебне установе са утврђеним режимом за поправљање теже васпитно запуштенх малолетних деликвената. У њима се малолетнику омогућава да стекне опште и стручно образовање. Код изрицања ове мере суд посебно узима у обзир : ранији живот малолетника, степен поремећаја понашања, тежину и природу учињеног кривичног дела и околност да ли је према малолетнику раније била изрицања нека кривична или прекрајна санкција. Ова мера се изрече за време од шест месеци до четири године. Али , суд не одређује њено трајање приликом изрицања, већ о томе одлучује накнадно сваких шест месеци.

Малолетнику који је у васпитној установи или васпитно-поправном дому про-вео најмање шест месеци суд може дати условни отпуст ако се на основу успеха постигнутог у васпитању основано може очекивати да он убудуће неће вршити кривична дела и да ће се добро владати у средини у којој буде живео. За време трајања условног отпуста суд може одлучити да се малолетник стави под неку меру појачаног надзора. Условни отпуст може трајати до истека законског рока трајања ове мере, ако пре тога суд није ову меру обуставио или заменио другом мером. Уколико се малолетник за време трајања условног отпуста не придржава постављених обавеза или се понаша на начин да његов боравак у васпитне установе или васпитно-поправног дома није оправдан ,суд може опозвати условни отпуст. Време проведено на условном отпусту не урачунава се у трајање изречене васпитне мере.

3) Упућивање у посебну установу за лечење и оспособљавање (чл. 23.) изриче се према малолетнику ометеном у психофизичком развоју (глуви, слепи, глувонеми, заостали у душевном развоју и сл.) или са психичким поремећајима. Ова мера има двоструки карактер: васпитне мере и мере безбедности упућивања у завод за чување које може бити комбиновано са лечењем. Зато се ова мера и може изрећи уместо мере безбедности обавезног психијатријског лечења и чувања у здравственој установи ако се може постићи сврха ове мере и обезбедити чување и лечење. Овде се примењују посебни методи у васпитању и образовању који изискују и посебну стручност. Трајање мере је законом одређено на најдуже три године сем ако је изречена уместо мере безбедности медицинског карактера када није одређено њено крајње време јер се не може знати колико ће бити потребно времена за оспособљавање дефектног лица за самосталан живот и користан рад. Малолетник у таквој установи остаје све док је то потребно ради његовог лечења или оспособљавања, али кад постане пунолетан поново ће се испитати потреба његовог даљег задржавања у овој установи.

Малолетнички затвор

Малолетнички затвор је посебна врста казне лишења слободе који је сличан је казни затвора као врсти кривичне санкције за пунолетне учиниоце кривичних дела¹⁵. Изриче се малолетном учиниоцу тежег кривичног дела. Али по циљевима које треба да постигне, ова је казна веома близка са васпитним мерама. Казна малолетничког затвора има следеће карактеристике:

- 1) то је кривична санкција којом се остварују циљеви специјалне и генералне превенције. Специјална превенција има примаран значај јер обезбеђује васпитање, преваспитање и правилан развој малолетника. Генерална превенција се огледа у стављању у изглед малолетницима да ће у случају извршења тешких кривичних дела према њима бити примењена санкција лишавања слободе у дужем трајању,
- 2) услови за изрицање малолетничког затвора су извршено кривично дело и кривица учиниоца. Али при одлучивању да ли ће изрећи ову санкцију суд узима у обзир околности које се односе на личност учиниоца дела (његову душевну развијеност, склоности, потребу за преваспитањем и преваспитањем, навике, побуде),
- 3) малолетнички затвор се одмерава по посебним правилима међу којима приоритетан значај имају субјективне околности везане за личност учиниоца,
- 4) ова се казна не изриче у кратком трајању. С обзиром да малолетнички затвор као казна није прописан ни за једно кривично дело суд оцењује да ли ће и када изрећи ову казну и тада је изриче у распону између општег минимума и максимума казне. Малолетнички затвор се не може изрећи у трајању краћем од шест месеци. Он се изриче на године и пола године. Не може се изрицати на дане и месеце;
- 5) за кривична дела у стицју малолетнички затвор се изриче по посебним правилима. Суд на основу свеукупне оцене кривичних дела изриче једну јединствену казну малолетничког затвора,
- 6) ова казна не повлачи правне последице осуде;
- 7) малолетнички затвор се извршава у казнено поправном дому за малолетнике по измењеном режиму и третману у односу на пунолетне извршиоце¹⁶.

Малолетнички затвор је хибридна кривична санкција која је по форми казнена мера, са израженим елементима репресије, али је по суштини васпитна мера са

¹⁵ Ову најтежу казну за малолетне учиниоце кривичног дела са идентичним карактеристикама и условима за примену познају бројни савремени кривични закони: чл. 86. Кривичног законика Републике Македоније, чл. 88. Кривичног законика Руске федерације, чл. 63. Бугарског кривичног законика и чл. 89. Кривичног законика Републике Словеније.

¹⁶ Види: О. Переић, Малолетнички затвор – примена и извршење, Београд, 1979. године.

циљем васпитања и преваспитања малолетног учиниоца кривичног дела. Ова казна може бити изречена ако су испуњени следећи услови (чл.28.):

- 1) да је учинилац кривичног дела старији малолетник тј. лице које је у време извршења кривичног дела навршило 16 година;
- 2) да је малолетник учинио кривично дело за које је прописана казна тежа од пет година затвора,
- 3) да због високог степена кривице, природе и тежине учињеног кривичног дела не би било оправдано изрећи васпитну меру,
- 4) да код малолетника постоје остали услови за кривицу (урачуњливост и предузимање радње извршења кривичног дела са умишљајем или из нехата).

За изрицање малолетничког затвора потребна је и оцена суда да у конкретном случају не би било оправдано изрећи васпитну меру. Значи, малолетнички затвор је казна супсидијарног карактера чија је примена увек факултативна. При оцени да ли ће изрећи васпитну меру или малолетнички затвор суд је дужан да узме у обзир посебно степен зрелости малолетника као и време које је потребно за његово васпитање и стручно оспособљавање.

Малолетнички затвор се у Републици Србији може изрећи у трајању од шест месеци до пет година (у Републици Црној Гори од шест месеци до осам година), осим ако је за извршено кривично дело у закону прописана казна затвора од двадесет година или тежа казна или у случају стицаја најмање два кривична дела за који је прописана казан затвора тежа од десет година, тада се и малолетнички затвор може изрећи у трајању до десет година. При изрицању казне суд је дужан да одреди њен износ примењујући правила ио одмеравању казне из Кривичног законика Републике Србије имајући у виду општу сврху ове врсте казне. Код одмеравања казне старијем малолетнику за одређено кривично дело суд ипак не може изрећи ову казну у дужем трајању од прописане казне затвора за то дело, али није везан за најмању меру прописане казне.

Ако старији малолетник учини више кривичних дела у стицају, а суд нађе да треба изрећи казну малолетничког затвора, одмериће је по слободној оцени у оквиру њеног општег максимума. Ако би пак, суд нашао да за неко кривично дело старијег малолетника извршено у стицају треба изрећи малолетнички затвор, а за друга дела васпитну меру, за сва извршена дела у стицају суд ће изрећи само једну казну малолетничког затвора. На исти начин ће суд поступити и у случају ако се после изречене казне малолетничког затвора утврди да је малолетник пре или после њеног изрицања учинио неко друго кривично дело.

Осуђени малолетник се може условно отпустити ако је издржао трећину казне, али не пре него што је провео шест месеци у казнено-поправном дому. Суд може одредити меру појачаног надзора од стране органа старатељства над условно отпуштеном малолетнику за време трајања условног отпуста. Опозивање условног отпуста врши се по оштитим правилима.

Кривичне санкције за млађа пунолетна лица

Савремена биопсихолошка и социолошка истраживања указала су да потпуна биолошка, психолошка и социјална зрелост не наступа увек са навршеним осамнаестом годином. Ток сазревања код различитих личности је различит, па се код неких лица одвија брже у односу на друга што значи да биолошка зрелост не повлачи нужно и психолошку и социјалну зрелост. Све то указује да између малолетства и пуне зрелости постоји "међупериод" који носи карактеристике и једног и другог доба а који траје од 18-23, па чак и 25 година живота. Лица у том добу су млађа пунолетна лица. Због таквих карактеристика овим лицима је дат посебан кривично правни статус¹⁷. Према нашем кривичном праву, млађа пунолетна лица су лица узрасла од навршене осамнаесте до навршене двадесет једне године живота.

Пунолетном лицу узрасла до 21 године који је кривично део извршио као млађи малолетник не може се водити кривични поступак ни изрицати казна за учинено кривично дело (чл. 40.)¹⁸. Пунолетном лицу које је извршило кривично дело као старији малолетник, а у време суђења није навршио 21 годину суд може изрећи

¹⁷ Нека инострана законодавства на другачији начин одређују појам млађег пунолетног лица. Тако швајцарски кривични законик у чл. 100. бис као млађе пунолетно лице сматра лице које у време извршења кривичног дела има између 18 и 25 година (Н. Ф. Кузнецова, А.В. Серебренкова, Уголовнији кодекс Швеђарии, Зерцало, Москва, 2000. године), а према словеначком (Казенски законик з уводним појаснили Б. Пенка ин К. Стролига, Љубљана, 1999. године), талијанском (Codice penale, Note richiami e indisi a curadi Sofio Borghase, Giudici del Tribunale di Milano, Milano, 1952. godine) и немачком (U. Ebert, Strafrecht, Allgemeiner Teil, 2. Auflage, Heidelberg, 1993. godine) кривичном законику то су лица узрасла између 18 и 21 годину. Руски кривични законик у ову категорију сврстава лица узрасла од 18 до 20 година Ј. И Скуратов, В. М. Лебедов, Комментарии к Уголовному кодексу в Российской Федерации, Норма, Москва, 1997. године).

¹⁸ Васпитна мера се млађем пунолетном лицу изриче решењем, а не пресудом (решење Врховног суда Србије Кжм. 85/81 од 15.9.1981. године).

одговарајућу васпитну меру (посебне обавезе, меру појачаног надзора од стране органа старатељства или меру упућивања у васпитно поправни дом) односно казну малолетничког затвора или да обустави поступак. Коју ће од ових мера изрећи суд одређује зависно од околности случаја имајући нарочито у виду: тежину учињеног кривичног дела, време које је протекло од његовог извршења, својства личности учиниоца, његовог владања као и коју сврху треба постићи изреченом санкцијом.¹⁹

Према млађим пунолетним лицима се по правилу изричу казне и друге кривичне санкције које су законом прописане за пунолетне учиниоце кривичних дела. Али у чл. 41. је предвиђена могућност да се и према овим лицима изрекну васпитне мере ако се с обзиром на обележја његове личности и околности под којима је кривично дело учињено може очекивати да ће се овом васпитном мером постићи сврха која би се иначе постигла изрицањем казне.

Завршна разматрања

Издвајање одредби о малолетним учиниоцима кривичних дела од осталих одредби које се односе на пунолетна лица као учиниоце кривичних дела, а које је у нашем правном систему започето новелом Кривичног законика ФНРЈ из 1959. године (под утицајем учења школе нове друштвене одbrane) довело је до потпуно другачијег самосталног, специфичног кривичноправног положаја (статуса) ове категорије учинилаца кривичних дела који је коначно инаугурисан доношењем новог Закона о малолетним учиниоцима кривичних дела и кривичноправно заштити малолетних лица.

Тиме се у потпуности издвојила посебна, специфична грана казненог права наше земље - малолетничко кривично право (које чини систем законских прописа материјалноправног, процесноправног и извршноправног карактера које се односе на малолетна и малаја пунолетна лица). У поступку према овим лицима који се води пред надлежним кривичним судом поступају посебни за то обучени и способљени органи - тужилац за малолетнике и судија за малолетнике са широком лепезом дискреционих овлашћења у погледу покретања, тока и окончања кривичног поступка.

¹⁹ Види: Љ. Лазаревић, Положај млађих пунолетника у кривичном праву, Београд, 1962. године.

Систем васпитних налога, васпитних мера и посебне специфичне казне малолетничког затвора треба у потпуности да оствари сврху примене кривичних санкција према овој категорији учинилаца кривичних дела, а то је да се пружањем помоћи и заштите овим лицима, вршењем надзора над њима, њиховим стручним оспособљавањем и развијањем њихове личне одговорности обезбеди њихово васпитање, преваспитање и правилан развој. Надамо се да ће новодонета решења са почетком примене у пракси остварити овако постављене циљеве.

Prof. Dragan Jovašević, LLD

Associate Professor

THE POSITION OF JUVENILE OFFENDERS UNDER THE NEW CRIMINAL LEGISLATION

Summary

The new substantive and enforcement criminal legislation in the Republic of Serbia entered into force on 1st January 2006, including the Criminal Code, the Act on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Law Protection of Minors, and the Criminal Sanctions Enforcement Act. Thus, for the first time in 145 years and after three decades of having the legislative authority divided among the federal government, the republics and autonomous provinces, Serbia adopted a uniform standardized criminal code. The new legal solutions lay down considerably different grounds regarding the concept of criminal law protection and the status of minors. Namely, a separate act – the Act on Juvenile Criminal Offenders and Criminal Law Protection of Minors (Official Gazette of the Republic of Serbia, No. 85/2005 of 6th October 2005) provides a unique comprehensive overview of all the substantive, procedural and enforcement provisions pertaining to juvenile offenders, including the system of criminal sanctions for minors, special bodies, as well as the proceedings for rendering and enforcement of these sanctions. In this paper, the author will therefore discuss numerous new developments and innovative solutions envisaged in the new legislation regarding the legal status of minors in criminal law.

Key words: minors, criminal offence, the new criminal legislation, corrective measures, juvenile corrective treatment and rehabilitation, socialization, (juvenile) court.